

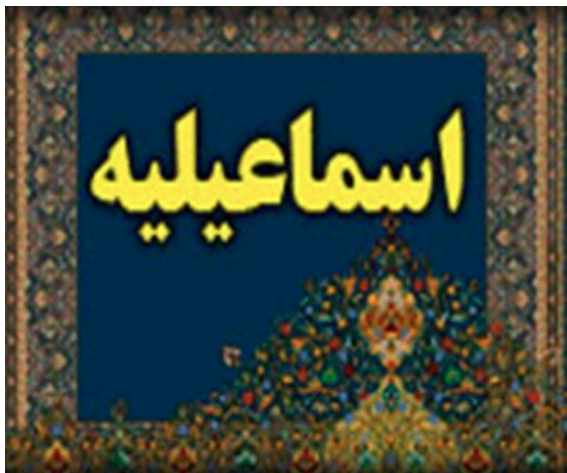
۲۰۲۰/۱۲/۰۵

جاوید فرهاد / مجمع اللغات

چلنج‌های جنبش اسماعیلیه در افغانستان

مقدمه:

جنبش " اسماعیلیه " در افغانستان از آغاز تا امروز، با فراز و فرودهای گسترده در مسیر تأریخ به همراه بوده است. این جنبش که به نوعی میتوان از آن به حیث نگرش متفاوت؛ اما عقلانی یاد کرد، به دلیل فراخواندن فقیهان و فلسفه کلامی اسلام به بحث و جدل های درون دینی و کوتاه آمدن برخی از این فقیهان در روند جستارهای مطرح شده از سوی دانشمندان این کیش، همواره از سوی مخالفان و دشمنان آن با چلنج‌هایی در افغانستان رو به رو بوده که در این جستار، از بهر زدودن غبار توهم از چهره‌ی این جنبش باطنی سیال در تأریخ، به چند مورد آن اشاره می‌کنم:

- اتهام غالی و نامسلمان بودن:

یکی از اتهام‌های غیر عقلانی و آمیخته با توهم و افسانه، « غالی » (منسوب به غلات) و نامسلمان بودن پیروان این

کیش مذهبی از سوی فقیهان مستبد و کم‌سواد (و گاهی هم بی‌سواد) بوده‌است؛ به پیمان‌ها ای که امروز برخی‌ها در افغانستان، اسماعیلیان را افرادی با نگرش‌های مشکوک در حوزه دین قلمداد کرده و بدون تفکیک و شناخت از جریان‌ها و نحله‌های فکری در اسلام، آنان را به جنبش «علی‌ال‌اهیون» منسوب می‌کنند. اتهام‌های پوچ دیگری نیز مانند: اصطلاح «چراغ گل یا چراغ کُش»، « دهری»، «مُشرک»، « مفسد» و حتا « مُرتد» نیز به این جنبش روشنگرانه مذهبی در افغانستان نیز زده شده است.

- عامل این همه دشمنی در برابر اسماعیلیان چیست؟:

با خوانش و تأمل دقیق تأریخ اسماعیلیان - که بیشتر هم از سوی دانشمندان و تأریخ‌نگاران غیر اسماعیلی نوشته شده - به روشنی دریافت می‌شود که این جنبش به دلیل استبداد خلفای عباسی و پس از آن شاهان و امپراتوران و نیز استعمار و استعمار مذهبی شماری از فرصت طلبان که بساط خرافات و بهره‌گیری فرد از فرد را زیر نام توجیهات مذهبی و دینی پهن کرده بودند، قد علم می‌کند و بسیاری از این بهره‌جویان و دکان‌داران دین را به بحث، مناظره و تأویل از نصوص دینی فرا می‌خواند.

مخالفان جنبش اسماعیلی هنگامی که در مجالس مناظره با پیروان این کیش شکست می‌خورند، برای تحریک افکار عامه، به اتهاماتی که در بالا به آن اشاره شد، متوسل می‌شوند و حجت‌ها و داعیان نامدار اسماعیلی از سرزمین خراسان و توابع دیگر این سرزمین را تبعید کرده، مال‌شان را غارت نموده، زنان و کودکان‌شان را به اسارت می‌کشند، که نمونه بارز این تبعید، روایت حسرت بار « تبعیدی بمگان »؛ حکیم ناصر خسرو قبادیانی بلخی از زادگاهش است.

- رویکرد خرد ورزانه اسماعیلیان در توجیهات‌شان از دین:

مهم‌ترین بحث در نگره‌های اسماعیلیان در حوزه ی دین، «تأویل» از نصوص قرآن و احکام دینی است. اسماعیلیان باورمند اند که آیات مبارک قرآن و احکام مبتنی بر آن در دین، دو وجه دارد: یکی تأویل یا قرائت صوری (شکلی یا ظاهری) و دیگری هم تأویل یا قرائت باطنی (درونی و ماهوی) که تأویل باطنی آن را جز پیامبر اسلام و امامان (ائمه) به دلیل معصوم بودن و داشتن ظرفیت علم لدنی‌شان، کس دیگری نمی‌داند. «تأویل» بر بنیاد نگرش خردورزانه از مفاهیم قرآنی، اصل کلیدی در آرای کلامی اسماعیلیان بوده و بر بنیاد همین اصل است، که « ناصر خسرو بلخی» بر مقوله تأویل قرآن مجید تأکید کرده و می‌گوید:

" هر که بر « ترتیل » بی « تأویل » رفت

او به چشم راست در دین « أعر » است "

« ترتیل » به معنای قرآن است و « تأویل » هم علم توجیه و تبیین دقیق از آیات قرآنی و نصوص دینی. معنای بیت هم این که : هر فردی اگر بدون تأویل، قرآن را تفسیر کند، شبیه آدمی است که چشم راستش کور (أعر) است و آدمی که چشم راستش کور باشد، بی‌گمان که خوانشش (تفسیر و تأویلش) از قرآن ناقص است.

- قرائت روشن‌گرانه اسماعیلیان از دین:

اسماعیلیان با پیش کشیدن مقوله « تأویل » و متفرعات دیگر، بر خرد ورزی، الوهیت و فلسفه کلامی بیشتر اتکاء می ورزند (درخت تو گر بار دانش بگیرد + به زیر آوری چرخ نیلوفری را { ناصر خسرو }) و این درست نقطه بارزی است که راه را برای ارایه جستارهای روشن گرانه از دین و لایه های مذهبی باز می کند، تا دریافت ما از توجیهات دینی، این زمانی و مُدرن شکل گیرد.

-فرجام گپ:

برداشت های روشن گرانه اسماعیلیان از دین و جستارهای کلامی در این حوزه، به درستی این نکته را می رساند، که کیش اسماعیلی به حیث مهم ترین جریان تاریخی، سرآغازی برای درک و دریافت های روشن گرانه از دین بوده است. پاورقی:

۱- علی آل لاهیون؛ جنبشی است که آن را منسوب به " عبدالله ابن سبا " می دانند. پیروان این جنبش باورمند بوده اند که حضرت « علی » (رض) تجلی حقیقت خداوند (ج) بر روی زمین است. باور برخی از افراد این جنبش (ونه همه ای از آنان) به پیمانهای خُرافی و غیر عقلانی بوده، که (بلا تشبیه) حضرت « علی » (رض) را سایه ای خداوند می پنداشته اند. (مجامع الطریق، دکتر محمد رضا لبنانی، ترجمه دکتر فاضل مهرجو، انتشارات زوار، تهران، ۱۳۸۴، ص ۱۲۷).

د پانو شمیره: له ۲ تر ۲

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنی د لیکنیزی بنی پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په څیر و لولئ